

A lezáró, *Az autonóm művészet tündöklése és lehetséges bukása* című fejezet a modern paradigma és a 20. századra jellemző kísérletező kedv történeti végességét hangsúlyozza anélkül, hogy homályos próféciákba bocsátkozna. Az utolsó rész a konklúziók levonása mellett azért is fontos, mivel a szerző itt tisztázza több, elméletével analógiába hozható teóriához való viszonyát is. Ezek közül a legjelentősebb pontosságok közé tartozik a Wiebel és Goebbles hiányesztétikájától való részleges elhatárolódás, valamint a kapcsolódási pontok felrajzolása az olyan elméletalkotókhoz, mint például Danto vagy Bourriaud.

Horváth Gizella könyve érdekesítően és meggyőzően tárgyalja a modern művészeti paradigma

történetét és elméleti keretét, amelynek egyik oka a zárszóban is jelzett problematika, a művészeti és hétköznapi világ közötti törés eleven megtapasztalása lehet (vö. 161.). A szövegben helyenként előbukkanó személyesség egyáltalán nem zavaró, sőt megnyitja azt az ironikus teret, amely nélkül például Duchamp munkáinak vagy a dadaista alkotásoknak a tárgyalása hiteltelen lenne. A játékos kiszólások (például Man Ray *The Gift* című művének elemzésekor – ld. 127.) teszik lehetővé, hogy az előszóban is megfogalmazott kanti „alsob” és a kalandos könnyedség a kötet végéig érvényben maradjon.

Tánczos Péter

Idők közt a szó

Kerekes Erzsébet: Szavak közt az idő.

Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár, 2015. 251 old.

Kerekes Erzsébet *Szavak közt az idő* című tanulmánykötetének recenziálása első pillantásra nem tűnik hálás feladatnak. Nem tűnik annak, ugyanis a körülmény, hogy Kerekes Erzsébet előszavában maga is recenziási feladatokat lát el, jelentősen megnehezítheti a bírálói munkálatokat. Egy olyan előszó olvasása után ugyanis, amely eklatáns ismertetőjét nyújtja annak a több évtizedes tanári/kutatói munkának, melynek főbb állomásait épp a tárgyalandó kötet rögzíti, alighanem recenziálási mozgásterünk csökkenéséről kell beszámolnunk. No de mégis, mik azok a szempontok, melyeket a szerző művével kapcsolatban figyelemre érdemesnek ítélt? Azt javaslom, vessünk egy rövid pillantást a prologosz főbb megállapításaira, hogy aztán iránytűként vehessük figyelembe ezeket a szöveg később esedékes ismertetésénél.

A szerző első és egyik legfontosabb megállapítása hermeneutikai jellegű vizsgálódásai tárgyát illetően a következő: „A tanulmányok a XX. századi és a kortárs filozófiai diskurzusok olyan meghatározó problémaköreit tematizálják és artikulálják

– M. Heidegger és H.-G. Gadamer nézeteire összpontosítva –, mint az idő, a lét, a nyelv, a játék, a hittapasztalat, az igazság-esemény, a műalkotás tapasztalata, az etika és a gyakorlati életvitel kérdései.” (9.) És valóban, a szöveg ismeretében azt kell mondanunk, hogy Kerekes Erzsébet szövege bővelkedik az újkeletű filozófiai diskurzusokban nagy népszerűségnek örvendő problémakörök magas szintű, de mégis „olvasóbarát” tárgyalásával, fejtegetésével. Szövegében a rendkívüli nehézséget okozó filozófiai passzusok olyan interpretációs technikával kerülnek megvilágításra, melynek segítségével az értelmezési processzus valamenynyire olvasótípus esetén jelentősen lerövidülhet. Igazolódni látszik továbbá az az előszóban elhangzó önmegreflektív állítás is, miszerint a kötet a kutatók és tanárok mellett azoknak is segítséget nyújt, „akik a filozófiai kérdések alkalmazhatósága iránt érdeklődnek” (11.) – jöjjenek azok az irodalomtudomány, a teológia vagy a tudományos gondolkodás bármely más területéről.

De a különböző filozófiai iskolák, csoportosulások, „szekértáborok” közti dialógus beindítása ugyancsak méltányolandó célkitűzése a kolozsvári egyetem adjunktusának. E célt szolgálja többek közt a Gadamert és Wittgensteint egymáshoz közelítő szöveg, de a túlnyomórészt német orientáltságú hermeneutikai iskolát és a sztereotip módon franciának, illetve angolszásznak mondható kritikai elméletet egy platformra hozó tanulmány is. Ez utóbbi kísérlet egyébként érzésünk szerint a kötet legszínesebb, potenciálisan legnagyobb érdeklődésre számot tartó szövegének számít. Az agambeni Pál-tanulmányt, a 2012-ben a Typotex gondozásában magyarra fordított badiou-i szöveget (*Szent Pál – az egyetemesség apostola*), valamint az erre reflektáló žičeki sorokat tárgyaló tanulmány frissességével és invenciózus koherenciateremtő kezdeményezéseivel, ismeretterjesztő attitűdjével kétséget kizáróan a filozófiai és teológiai nagyközönség felé nyitja ki a *Szavak közt az időt*. Persze csak akkor, ha a filozófiai nagyközönség kellően nyitott tud lenni ahhoz, hogy egy, a válasz kultúrája helyett a kérdéses hagyománya köré orientálódó gondolkodást befogadjon. Itt kell megjegyeznünk, hogy a szerző e nyitottsággal kapcsolatban meglehetősen és talán meglepően optimista álláspontot képvisel. Kerekes Erzsébet szerint ugyanis „társadalmunkban egyre hangsúlyosabban jelenik meg a kérdéses, a problematizálás, az értelmezés és a morális vizsgálódás vágya/igénye”. (12.) Egy ilyen hangsúly-áthelyeződéshez kíván csatlakozni e könyv is, amelynek nem titkolt célja: „a kérdéses kultúrájának fejlesztése egy olyan társadalmi-oktatási környezetben, amely meg kívánja haladni a válasz kultúrájában való szocializálódást”. (12.)

Kerekes írástílusára helyenként jellemző, hogy – talán éppen a párbeszéd beindítása érdekében – provokatív, már-már álinaivnak mondható kijelentéseket tesz. Ez a vonás főleg a žičeki életmű sorait olvasva a jelen filozófiai diskurzusban üdvöztetőnek tűnik. A szerző efféle állásfoglalásai ragyogóan illeszkednek ugyanis a *semmit sem szabad állítani* korából „kilábaló” az állítani még mindig jobb, mint semmit sem állítani kortársi attitűdhöz (amelyet e mondatban mi is magunkra öltöttünk).

No de valóban korunk legfőbb társadalmi és oktatási tendenciája a válasz kultúrájának meghaladása? A fent idézett kerekési sorok vajon valóban képesek arra, hogy mindannyiunk közös világát deskriptív módon megragadják, vagy (csak) egy szűkebb értelemben vett szakmai világ mindennapjainak találó megfogalmazását nyújtják? Az egyre sokasodó vagy – az optimistábbak szerint – számukat illetően zavaratalanul stagnáló erőszakos cselekmények, amelyek a társadalom különböző ágensei között zajlódhatnak, valóban a kérdéses kultúrájának erősödését jelzik? De az is felmerülhet, hogy az oktatás terén tapasztalható elhallgatások és állami válaszadások valóban a kérdéses tényerésének szimptomái volnának? E kérdések megfogalmazásánál most szándékosan kerültük a filozófiai kérdéses inter- és intradisziplináris emanációjára vonatkozó kérdéseket. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen kis ívű recenzió nem lehet alkalmas e problémák mérlegelésére. Az azonban bizonyos, hogy e szöveg mindenképpen alkalmasnak tűnhet, nemcsak provokatív élű megfogalmazásai, hanem hagyományos értelemben vett filozófiai „questioning”-jei végett is a kérdéses terjesztésének előmozdítására.

Ennek jegyében már csak néhány kérdésszerű megfogalmazást szeretnénk rögzíteni a kötet első felének számító, Heidegger *Vallásfenomenológiai előadásait* tárgyaló tanulmányok egyikéhez, jelesül a *Távolság és időbeliség Heidegger Einleitung in die Phänomenologie der Religion című előadásában* címet viselő szöveghez. Ez a relatíve nagy terjedelmű írás arra tesz kísérletet, hogy Heidegger „ontokairologikus” filozófiájának sarokköveit a thesszaloniakhoz írott páli levél heideggeri elemzése kapcsán értelmezze. Kerekes e helyütt nagy hangsúlyt fektet az idő *kairikus*/pillanat-jellegének megragadására, amelyet szembeállít a *kronosz*szerű idővel, azaz a tudományos és vulgáris időfelfogás lineáris és eltárgyasított időképpel. Ugyancsak fontos szerepet kap a *Lét és idő*ből ismeretes *Gond* fogalom és a *Vallásfenomenológiai előadások Bekümmerngja*/törődése, valamint a kettő közötti összefüggések kutatása. Ennek kapcsán jut el a szerző a *Gewordensein* fogalmához, amely érzésem szerint egy Heidegger kapcsán talán még mindig nem kellően tematizált

gondolkodói attitűd körvonalait rajzolja elő. Ez az attitűd (itt) a vallás objektumként kezelését utasítja el, és egy teljesen más utat javasol vele kapcsolatban. Erről az útról Kerekes a következőket mondja: „Saját gondunkban, törődésünkben, életvitelünkben kell beteljesítenünk a páli buzdításokat.” (51.) Ami tehát megkívántatik a mindenkori vallásértelmezőtől, azt Kerekes Heidegger nyomán *végbemenésszerű*/vollzugsmaßige megértésnek nevezi el. A szerző ezután arra tesz kísérletet, hogy feltérképezze, milyen kívánalmakat támaszt Heidegger az értelmező lényegi fordulatára, átváltozására, a „tárgyalt” *situáció*ba való átfordulására vonatkozóan. Ezek a sorok a kerekesi szöveg fontos hozadékait implikálják.

Amivel kapcsolatban azonban mégis hiányérzetünk támadhat, az a következő. Jóllehet Kerekes tanulmányainak egyikében utalást tesz Heidegger híres/hírheft, a *Lét és idő* 45. paragrafusában szereplő kierkegaard-i lábjegyzetére (Heidegger: GA II. 313.), egy fontos vonatkozását azonban – annak ellenére, hogy több helyütt is megközelíti – elmulasztja fel- említeni. Mégpedig az épületes beszédekben helyet kapó „kölcsonös megértésnek” (Kierkegaard: *Építő keresztény beszédek*. Bp., 1995. 67.), valamint az ezzel összefüggésbe hozható „egzisztenciális realizálásnak” a heideggeri passzus genezisénél betöltött esetleges szerepéhez kapcsolódót. Emlékezzünk vissza, az említett lábjegyzetben Heidegger többek közt azt állítja, hogy S. Kierkegaard *Épületes írásaiból* többet tanulhatunk, mint az álneves írásaiból – *A szorongás fogalmát* leszámítva. Talán gyümölcsöző lett volna a *végbemenésszerű megértés* kapcsán azt is

megfontolni, hogy amikor Heidegger az *Épületes beszédek* filozófiai tanulságairól tesz említést, akkor a *Halálos betegségben* elhangzókon túl mennyiben veszi számításba a megértő megértendővel való azonosulását, azaz a *kölcsonös megértés* elvét. Egy ilyen irányú kérdés pedig már továbbvezethetett volna a *Schelling-tanulmányok*ban is tárgyalt τὸς ὁμοίως τὰ ὅμοια γινώσκεισθαι tétel felé, ami érzésem szerint ugyancsak számottevő adalékkal szolgálhatott volna a gondolatmenet számára. Ám fontos hangsúlyozni, hogy egy ilyen apró hiányosság megnevezése részünkről semmiképpen sem elmarasztaló célzatú. Csupán a párbeszédben való részvételi szándékunkat nyilvánítja ki. Az itt megnevezett hiányosság eltörpül azon eredmények mellett, amelyeket a tanárnő többek közt Gadamer nyelvfelfogásának Szent Ágoston gondolatai mentén történő újraolvasása terén vagy a *filozófiai szó* megjelenítési képességeiről, illetve a heideggeri *Ereignis* és *Augenblick* közötti összefüggésekről, majd ezek badiou-i továbbéléséről szólván tudhat magáénak.

Összegezve tehát az eddigieket, Kerekes Erzsébet *Szavak közt az idő* című tanulmánykötete hasznos olvasmány és sikeres mű. Sikeres azért, mert képes azon kívánalmak teljesítésére, amelyeket szerzőjük támaszt vele szemben. Márpedig egy ilyen tulajdonság az adott szöveget minden esetben az érdekes művek listájára emelheti. Kerekes tanulmánykötete képes gondolatébresztésre, továbbgondol(tat)ásra, párbeszéd-beindításra, valamint bonyolult gondolati struktúrák újszerű és egyszerű magyarázatára.

Horváth Dávid

Az ontológiai sűrűség visszanyerése

Kovács Barna: Emlékezet és esemény Paul Ricoeur filozófiájában. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2015. 211 old.

A filozófiai hermeneutika alapproblémája a megértés. Ebből kiindulva legyenek azok a német, az angolszász vagy a francia irányzatok képviselői,

a hermeneutikai gondolkodás a megértését tűzi ki céljául. A probléma adott, tudjuk, hogy a megértés végbemenése az értelmezés és ennek a vizsgálat